

IZVĒRTĒTA SITUĀCIJA UN NOTEIKTAS GALVENĀS NEPIECIEŠAMĀS PĀRMAIŅAS

Simtam pāri. Viedā Latvija

Valsts pētījumu programma EKOSOC-LV

Rīga: Latvijas Zinātņu akadēmija, 2018

Autoru kolektīva monogrāfija ir sagatavota, balstoties uz paveikto valsts pētījumu programmā “Tautsaimniecības transformācija, gudra izaugsme, pārvaldība un tiesiskais ietvars valsts un sabiedrības ilgtspējīgai attīstībai — jaunas pieejas ilgtspējīgas zināšanu sabiedrības veidošanai (EKOSOC-LV)”, kas bija 2014.–2017. gadam apstiprināto sešu prioritāro zinātnes fundamentālo un lietišķo pētījumu virzienu 5. virzienā: valsts un sabiedrības ilgtspējīga attīstība (sabiedrība, pārvaldība, resursi, tautsaimniecība, demogrāfija, vide). Kā monogrāfijas divas centrālās asis ir jāmin, pirmkārt, Latvijas esošās situācijas novērtējums un, otrkārt, galveno nepieciešamo pārmaiņu noteikšana un izvirzīšana.

Šajā monogrāfijā vienuviet apkopota un izvērtēta lauku teritoriju un reģionu sociāl-

ekonomiskā situācija — no cilvēkkapitāla, resursu, uzņēmējdarbības un ekonomikas potenciāla, pārvaldības aspekta, tajā dotas arī rekomendācijas tālāk veicamajiem darbiem viedajai attīstībai jaunā tehnoloģiju viļņa apstākļos, tādējādi radot iespēju iegūt kopainu par tagadni un nākotni. Resoriski visai sadrumstalotajā Latvijas informatīvajā telpā ikdienā ir diezgan sarežģīti izsekot līdzīdu dažādu jomu un nozaru statistikai, attīstības tendencēm, speciālistu viedokļiem. Monogrāfijā ir panākta kopaina, apvienojot zinātnieku pētnieciskos rezultātus ar daudzu ekspertu viedokļiem. Valsts pētījumu programmas (VPP) īstenošanā un šīs monogrāfijas veidošanā, izmantojot starpdisciplināru un starpinstitucionālu pieeju, kopā ir piedalījušies desmit Latvijas augstskolu pārstāvji.

leskats apjomīgajā pētnieciskajā darbā monogrāfijā tiek dots pa blokiem, kuros strukturēti VPP desmit projekti:

- 1) telpiskās attīstības projektu bloks (trīs projekti — lauku un reģionālā attīstība zināšanu ekonomikas kontekstā; kultūrvides attīstība, vides daudzveidības saglabāšana; sociālās apziņas izmaiņu ietekme uz ekosistēmas pakalpojumu ilgtspējību), vadītāja LZA akadēmiķe, Latvijas Lauksaimniecības universitātes profesore *Dr. habil. oec.* Baiba Rivža, viņa ir arī visas VPP vadītāja un šīs monogrāfijas galvenā redaktore;
- 2) sabiedrības attīstības projektu bloks (trīs projekti — sabiedrības atjaunošana, samazinot depopulācijas riskus; refleksija par vērtībām un rīcības modeļi sociālo un ekonomisko pārmaiņu laikā; sociālās un politiskās transformācijas pēckrīzes posmā), vad. LZA akadēmiķis, Latvijas Universitātes profesors *Dr. habil. oec.* Juris Krūmiņš;
- 3) ekonomiskās attīstības projektu bloks (trīs projekti — uzņēmumu konkurētspēja ārējos tirgos; inovācijas (tajā skaitā sociālās inovācijas) un uzņēmējdarbības attīstība atbilstoši viedās specializācijas stratēģijai; sabiedrības iesaiste sociālās inovācijas procesos), vad. LZA akadēmiķis, Rīgas Tehniskās universitātes profesors *Dr. habil. oec.* Remigijs Počs;
- 4) tiesiskais ietvars ar vienu pārējās tēmas caurvijošu projektu — ilgtspējīga tautsaimniecības transformācijas tiesiskā ietvara efektivitātes paaugstināšanas modeļa izstrāde, vad. LZA korespondētājocekle, LU profesore *Dr. iur.* Ārija Meikališa.

Blokos ir atspoguļoti pētījumu galvenie mērķi, uzdevumi, pētniecības metodes, zinātniskie un praktiskie ieguvumi. Tā, piemēram, telpiskās attīstības projektu blokā piedāvāts zinātnieku izstrādāts pilnīgi inovatīvs rādītājs — novadu viedās attīstības indekss, kas ļauj vērtēt novadu veiktspēju kategorijās: viedā pārvaldība, viedā ekonomika, vie-

die resursi un viedie iedzīvotāji. VPP rezultātu izmantošanai turpmākajiem lēmumiem par valsts attīstību ļoti nozīmīgi ir secinājumi un ieteikumi katrā projektu blokā, kā arī izvērtētās konkrētās problemātiskās situācijas un ieteiktie to iespējamie risinājumi. Vēl katrā projektu blokā ir labās prakses piemēri un attiecīgās jomas ekspertu viedokļi. Tā, piemēram, labā prakse parāda, ka ikvienā Latvijas reģionā ir zināšanu ekonomikas jeb augsto un vidēji augsto tehnoloģiju ražošanas uzņēmumi un zināšanu ietilpīgo pakalpojumu sniedzēji. Bet šī viedā ekonomika ir ievērojami plašāk jāattīsta (no pašreizējiem ~12% līdz ~ 60%, kā tas ir Eiropas attīstītākajās valstīs), jo Latvija nedrīkst būt lētā darbaspēka zeme.

Balstoties uz pētījumu rezultātiem, monogrāfijā tiek piedāvāti četri valsts attīstības modeļi (alternatīvas), kas izstrādāti ar Tomasa L. Sāti (*Thomas L. Saaty*) Hierarhiju analīzes metodi, kura apvieno ekspertu ekspresaptaujas un matemātisko analīzi. Tiek noteikts, kādos scenārijos — inovatīvais, konkurētspējas, līderības, vizionārais — vislabāk var īstenoties valsts attīstībai nozīmīgie kritēriji un apakškritēriji, tajā skaitā iedzīvotāju, uzņēmējdarbības, pašvaldības un resursu ietekme, priekšplānā izvirzoties konkurētspējas scenārijam. Monogrāfijā ir publicēti arī aptaujāto ekspertu viedokļi, tajos attīstības atslēgas vārdi ir: izglītība, mūžizglītība, darba vidē balstītā izglītība, zinātnē radīto tehnoloģiju pārnese tautsaimniecībā, ekonomiskā daudzveidība un elastība, darba produktivitāte, teritoriju līdzsvarojoša pieeja turpmākajā attīstībā un lauku dzīvotspējas nodrošināšana, visa veida sadarbība no iedzīvotājiem līdz institūcijām, viedās attīstības ceļš kā apzināta izvēle, Latvijas valstij ieejot otrajā simtgadē u.c.

Monogrāfijas nodaļā "Notikumu hronika" atspoguļoti nozīmīgākie pasākumi VPP norises gaitā, tajā skaitā LZA, EKOSOC-LV un Latvijas Pašvaldību savienības kopā ar reģionālajām augstskolām un citām institūcijām

novados organizētie reģionālie forumi, kuri sniedz ieskatu reģionu uzņēmēju, pašvaldību, augstskolu devumā novadu attīstībai, zinātnieku un uzņēmēju sadarbības potenciālā, piedāvā daudzpusīgus viedokļus par Latvijas turpmāko attīstību. Grāmatas noslēgumā ir sniegts VPP tautsaimniecisko un akadēmisko rezultātu apkopojums, tajā skaitā ar projektu bloku galvenajiem un nozīmīgākajiem izdevumiem / publikācijām / *Dr.* un *Mg.* darbiem / konferencēm / patentu pieteikumiem.

Kā grāmatas priekšvārdā ir uzsvēris LZA prezidents *Dr. habil. art.* Ojārs Spārītis, plašais pētnieciskais darbs un tā atspoguļojums monogrāfijā ir nostiprinājis pārliecību, ka Latvijas reģioni vēlas sekot viedās attīstības prognozēm un īstenot tās uzņēmējdarbībā, sekmēt straujāku Latvijas ekonomisko izaugsmi un lielāku iedzīvotāju aktivitāti jaunu zināšanu un prasmju iegūšanā, lai sagatavotu kvalificētu darbaspēku neizbēgami lielajām tehnoloģiju pārmaiņām nākotnē, turklāt globalizācijas apstākļos.

Ārvalstu ekspertu viedokļos monogrāfijā īpaši ir uzsvērtas vērtības, kuras ir ekonomiskās izaugsmes mērķis, proti, konstitucionālos likumos paredzētā iedzīvotāju labklājība, sabiedrību attīstošas sociālās iniciatīvas, personības radošums, jauni apziņas līmeņi, kas rezultātā konvertējas ekonomiskajā viedumā. Tiek izceltas Latvijas mežu un zemes, dabas bagātības, ārpilsētas telpas unikalitāte, kas jāizmanto stratēģiski gudri. Tieši sociālo zinātņu speciālisti šajā attīstības ceļā ir kā kompasī.

No dažādu sociālo zinātņu disciplīnu skatupunktiem, pētījumu faktiem un datiem, aptauju rezultātiem, secinājumiem un ieteikumiem, ekspertu viedokļiem monogrāfijā izveidotais pašreizējās Latvijas tēls un tālākās attīstības prognozes ir viedās nākotnes Latvijas veidošanas materiāls, kas kā orientieris būtu plaši izmantojams arī izglītības procesā.

Dr. oec. **Elīna Konstantinova**